

SKRIPKANING TARIXIY RIVOJLANISH JARAYONI

Qaypanov Azizbek Utesh o'g'li

O'zbekiston davlat konservatoriyasi

Nukus filiali "Musika san'ati" fakulteti "cholg'u ijrochiligi" kafedrası
xalq cholg'ulari mutaxassisligi talabasi.

G. Kamalova

Ilmiy rahbar.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21722565>

Annotatsiya. Mazkur maqolada skripkaning tarixiy shakllanishi va rivojlanish bosqichlari yoritilgan. Tadqiqotda skripkaning qadimgi torli cholg'ular asosida rivojlangani hamda XVII asrda Gasparo da Salo, Andrea Amati, Antonio Stradivari va Giuseppe Guarneri tomonidan takomillashtirilgani ko'rsatilgan. Shuningdek, J.S. Bach, A. Vivaldi, N. Paganini va boshqa bastakorlarning ijodi skripka san'atining taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: skripka, skripkada rivojlanish, musiqa, bastakor, asar, Fidel, Rebek.

Аннотация. В статье рассматриваются основные этапы исторического становления и развития скрипки. В ходе исследования установлено, что скрипка сформировалась на основе древних струнных инструментов, а в XVII веке была значительно усовершенствована такими выдающимися итальянскими мастерами, как Гаспаро да Сало, Андреа Амати, Антонио Страдивари и Джузеппе Гварнери. Также проанализирован вклад И. С. Баха, А. Вивальди, Н. Паганини и других композиторов в развитие скрипичного искусства.

Ключевые слова: скрипка, развитие скрипки, музыка, композитор, творчество, Фидель, Ребекка.

Annotation. This article examines the main stages in the historical formation and development of the violin. The study shows that the violin evolved from ancient string instruments and underwent significant improvement during the seventeenth century through the work of renowned Italian luthiers, including Gasparo da Salò, Andrea Amati, Antonio Stradivari, and Giuseppe Guarneri. It also analyzes the contributions of J.S. Bach, A. Vivaldi, N. Paganini, and other composers to the development of violin performance and repertoire.

Key words: violin, violin development, music, composer, work, Fidel, Rebecca.

Miloddan oldingi davrlardan boshlab butun rivojlanish davomida insoniyatning atrof-muhitga estetik qarashi asta-sekin o'zgarib bordi. Insoniyat hayotning dastlabki davrlarida omon qolish uchun o'zlari yasagan kamon, o'q va boshqa ibtidoiy qurollar bilan yashash uchun kurashgan. Ibtidoiy qurollarning ko'payishi va rivojlanishi cholg'u asboblarning paydo bo'lishiga olib keldi. Barcha manbalarga ko'ra, torli kamonli cholg'u asboblarning manbai faqat kamon va o'qlardir. Insonlar radio eshittirish simini cho'zib, uni qo'yib yuborganda, ular ma'lum bir balandlikdagi tovush ketma-ketligini eshitadilar, bu esa torli cholg'u asboblarning tovush diapazoni tor chegaralardan tashqariga kengayishiga olib keldi. Ovoz tizimi odatda torlar sonining ko'payishi bilan yetuk bo'ldi. Natijada yunoncha lira, sitra, kifara, bandura, simbala kabi asboblari paydo bo'ldi. Torli cholg'u asboblari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, qadimgi yunon antik adabiyotida bandura tasvirlari mavjud.

1-rasm. Bandura.

Yevropaliklar torli cholgʻu asboblari bilan ilk bor IX-XI asrlarda uchrashgan. 1100-yillarga kelib, torli cholgʻu asboblari Yevropada juda keng tarqalgan. Turli oʻlchamdagi torli cholgʻular turli nomlar bilan maʼlum boʻla boshladi. Italiya va Fransiya “viola”, Germaniyada “geygel”, Polshada “gensle”, Rossiyada “smik-gudok” deb nomlangan asboblari shakllangan. Shundan soʻng, skripka guruhidan boʻlgan Fidel va Rebek paydo boʻldi. Fidel 5 torli va katta teshikli viola tipidagi asbob. Rebekning tanasi noksimon, salyangoz boshli va 3 ta torli. Rus gudoki - qadimiy torli asbob boʻlib, rebekga yaqinroqdir. Uning nokga oʻxshash tanasi va 3 tori bor.

2-rasm. Fidel.

3-rasm. Rebek.

XIII asrda bu sanʼat yanada rivojlandi. Saroylarda Fidel saroy orkestri muhim rol oʻynay boshladi. U shu qadar mashhur boʻldiki, xususiy Fidel maktablari ochildi.

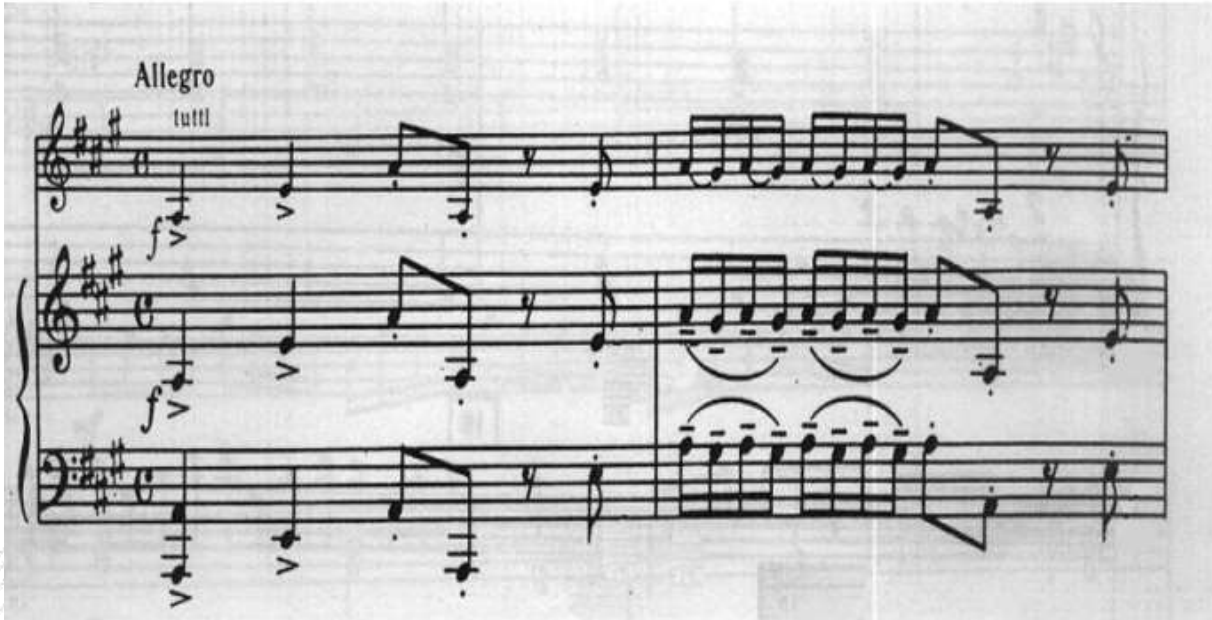
Skripka birinchi marta XVII asrda yaratilgan. Birinchi skripka ishlab chiqaruvchisi Italiyaning Brenya shahrida tugʻilgan Gaspara Da Salo ismli shaxs edi. Uning skripkalari sariq rangda edi, lekin ularning ovozi unchalik ham yaxshi emas edi. Uning skripkalarini mashhur skripkachi bastakorlar Sh.Beriot va A.Vyetan chalgan. 1568-yilda yana bir mashhur skripkachi sifatida Andrea Amati oilasi mashhur boʻldi. Uning shogirdlari Antonio Stradivari va Djuzeppe Guarneri skripka ustalari sifatida dunyoga mashhur boʻlishdi. A.Stradivariyning 540 ta skripka, 50 ta violonchel, G. Guarnerining 50 ta skripka, 1 ta violonchel, 2 ta kontrabas musiqasi maʼlum.

4-rasm. A.Stradivariyning skripkasi.

Birinchi skripka kompozitorlari venetsiyalik Djovanni Gabrieli (“Sonata”), Karlo Farina (“Kapisio”) va Djovanni Legrensi (“Trio Sonata”) edi. Boshqa mashhur bastakorlardan, Boloniyalik Djovanni Battista Vitaliy “Chakona” asari bilan tanilgan, Djuzeppe Torelli o‘zining birinchi skripka kontsertlari va Antonio Korelli “Foliya” asari bilan mashhur. 1678-yilda Italiyaning Venetsiya shahrida tug‘ilgan Antonio Vivaldi yana bir mashhur skripka bastakoridir. Vivaldi konsertlari 3 ta asosiy akkord bilan tanlanadi. Ushbu sozlashlar “Vivaldining bolg‘alari” deb nomlanadi. Misol tariqasida Vivaldining La major va Sol majordagi skripka kontsertlariga e’tiborimizni qaratamiz:

1-misol: A.Vivaldining La major konserti

2-misol: A.Vivaldining Sol major konserti

Keyinchalik A.Vivaldining bu usuli J.S.Bach asarlarida ham o'zini namoyon qildi. Bachning skripka uchun Mi-major kontserti bunga misol bo'la oladi.

3-misol: J.S.Bachning Mi major konserti

Concerto in E major for violin and strings (Score)

JOHANN SEBASTIAN BACH (1685-1750)

ALLEGRO

XVII asrda skripkaning rivojlanishi Italiyada kuchayib, Fransiya, Angliya, Germaniya, Rossiya va boshqa mamlakatlarda davom etdi. Skripkaga berilgan ahamiyat ortib borar ekan, bastakorlar skripka uchun maxsus mashhur asarlar yoza boshladilar. Skripka tabiatga eng uyg'un cholg'u asbobidir. Skripka barcha cholg'u asboblaridan ustun hisoblanadi, chunki u inson ovozigacha yaqinroqdir [3; 90]. Mashhur fransuz bastakori Berlioz skripkaning ahamiyatini quyidagicha izohlaydi: "Skripkadan qorong'u va shodlik muhiti, g'oyalar va ishtiyoq nur sochadi. Faqat uni gapirtirishda muvaffaqiyatga erishish kerak" [1; 2].

Skripkaning keng imkoniyatlari va o'ziga xos cholg'u xususiyatlariga ega bo'lganligi sababli, bastakorlar skripka uchun birqancha asarlar yozgan.

Shuni ham aytish kerakki, bu asarlarda bastakorlar skripkaning barcha imkoniyatlarini, ayniqsa, ohangini nozik his qilib, cholgʻuning ohangdorligini muvaffaqiyatli namoyish etgan.

Skripka sanʼatining eng yorqin namoyandalari J.Tartini, N.Paganini va Y.Ioaximlarning soʻzlarini eslash oʻrinli deb hisoblayman. Tartini: “Yaxshi chalish uchun yaxshi oʻqishni bilish kerak”. Paganini: “Boshqalarni majburiy his qilish uchun oʻzingizni koʻproq majburiy his qilishingiz kerak”. Ioaxim shunday dedi: “Siz boshqalarni nafaqat his qilishga, balki sizni oʻylashga majbur qilishingiz uchun chuqur fikrlash va his qilishda muvaffaqiyat qozonishingiz kerak” [2; 32].

J.S.Bachning yakkaxon skripka uchun sonatalari va partiyalari yakkaxon skripka sanʼatining eng yuqori choʻqqilaridandir. Bu asarlarning eng muhimi ikkinchi partiyadir.

Ikkinchi partiyaning toji - mashhur Chakone hisoblanadi. Filipp Shpitta Bachning bu asari haqida oʻz fikrini quyidagicha ifodalagan: “Bu asardagi oʻziga xoslik nafaqat skripka texnikasining nozik jihatlari, balki boshqa bastakorlar sanʼatida kam uchraydigan fantaziyaning hukmron holatidir” [7; 111].

Mashhur rus skripkachisi Boris Gutnikov skripkasining ijro uslubi haqida gap ketganda, solist uchun ham texnik, ham obraz jihatidan koʻp qiyinchilik va muammolarni hal qilgan. U J.S.Bachning yakkaxon skripka uchun sonatalari va partiyalarini chalganida, bu amaliyotning oʻziga xos xususiyatlarini eslatib oʻtgan: “Har qanday boʻlimda ishlaganimda, atrof-muhitdan ayrilishni afzal koʻraman. Uslub, obraz va artikulyatsiya masalalarini, Bach dunyosining dramatik xususiyatlarini ularning qoidalarga muvofiqligi nuqtai nazaridan tushunishga harakat qilaman” [6; 21] Bundan tashqari, I.Biberning 16 ta sonatasi skripka sanʼati tarixida alohida oʻrin tutadi. Biberning sonatalari dasturlashtirilgan. Variatsion shaklga tegishli Passakaliya va Chakona raqslari sonata ketma-ketligiga keng kiritilgan [4; 46-47].

Dunyoga mashhur skripkachi David Oystaxning Isayning yakkaxon skripkaga moʻljallangan sonatalari haqidagi soʻzlariga nazar tashlasak, “Bu sonatalarda Isay, Paganini yoʻlini davom ettirdi va cholgʻuning texnik chalishini yanada rivojlantirdi, u mohiyatini polifonik usul sifatida namoyon qildi” [5; 113]. Ushbu yakkaxon sonatalarning har biri oʻziga xos xususiyatlari uchun tanlangan. Sonatalar oʻziga xos yorqinligi va rang-barangligi bilan eʼtiborni tortadi. Bundan tashqari, bu sonatalarning musiqiy tilida kompozitorlarning individual xususiyatlari ajralib turadi. Sonatalarda skripka asbobi oʻziga xos texnik talqinlari va ifodalash usullari bilan tanlanadi. Asbobda oʻng va chap qoʻllar ham katta maʼnoga ega. Har xil texnikalar, pitsikato va arko ketma-ketliklari buni yana bir bor tasdiqlaydi. Bugungi kunda skripka yakkaxon, duet, kvartet va orkestrlarning ajralmas asbobi sifatida oʻz sarguzashtlarini davom ettirmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ауэр, Л.С., (1965). Моя школа игры на скрипке. Москва: Музыка.
2. Брейтбург, Ю.А., (1966). Йозеф Иоахим- педагог и исполнитель. Москва: Музыка.
3. Чернышевский, Н.Г., (1948). Эстетические отношения искусства к действительности. Москва: Музыка.
4. Фельдгун, Г.Г. (1983). История зарубежного скрипичного искусства. Новосибирск .
5. Гинзбург, Л. (1959). Эжен Изаи. Москва .
6. Гутников, Б. (1988). Об искусстве скрипичной игры. Ленинград: Музыка
7. Морозов, С. (1984). Бах И.С. Москва: Мол. гвардия Нейгауз, Г.Г. (1967). Об искусстве фортепианной игры. Москва: Музыка